

dále jako analytik s rozsáhlou novinářskou zkušeností čerpá z nedostižného množství kontaktů z nejrůznějších sfér, tajnými službami počínaje a zástupci blízkovýchodních politických hnutí konče. Konečně, přidanou hodnotou knihy může být i důsledné hledání „české stopy“ při výkladu blízkovýchodní nestability. Celkově tak Tureček předkládá v pořadí již čtvrtou knihu zabývající se Blízkým východem, přičemž se mu daří důstojně udržet vysokou latku, kterou si před lety nastavil ve své prvotině *Světla a stíny islámu*.

Karel Černý

DOI: 10.14712/23363525.2017.46

Charles Gati (ed.): *Zbig. Strategie a státnické umění Zbigniewa Brzezinského*. Brno: CERAC Publishing, 2016, 312 s.

Zbigniew „Zbig“ Brzezinski bezpochyby patří mezi nejvlivnější americké zahraničněpolitické experty, myslítele a zároveň i aktéry mezinárodních vztahů druhé poloviny dvacátého a začátku jednadvacátého století, ať už v tom či onom období působil v roli akademika, pedagoga, politika či komentátora. Avšak zatímco kupříkladu o Henrym Kissingerovi, mimochodem Brzezinského souputníkovi z Harvardu, byla napsána více než desítka knih, rodákovi z polské Varšavy taková pozornost překvapivě věnována nebyla. Za zmínku snad stojí jenom kniha polského novináře a ekonoma Andrzeje Lubowského *Zbig: The Man Who Cracked the Kremlin*, jež byla z polštiny do angličtiny přeložena v roce 2013. Tuto těžko pochopitelnou mezeru nejen v akademickém prostoru se pokusil v témže roce zacelit odborník na mezinárodní vztahy z Univerzity Johna Hopkinse Charles Gati, pod jehož bedlivým dohledem vznikl soubor esejů věnovaný právě jedné z klíčových postav americké zahraniční politiky. Nakonec se Gatiho sborník textů, jenž nepředstavuje pouze nekritický chvalo zpěv, dočkal i českého překladu.

Jednotlivé eseje, sepsané v první řadě akademiky, experty na problematiku mezinárodních vztahů a bývalými i současnými diplomaty, se

zaměřují především na Brzezinského akademickou a politicko-úřednickou kariéru. Mapují jeho profesní dráhu od chvíle, kdy začal působit jako sovětolog na Harvardu a Kolumbijské univerzitě, analyzují bouřlivá léta v Bílém domě, kdy Zbig sloužil jako poradce pro národní bezpečnost v administrativě prezidenta Cartera, rozebírají Brzezinského postoje k řešení arabsko-izraelského konfliktu, americko-čínským vztahům, rozpadu Sovětského svazu nebo válečným tažením proti Husajnovu Iráku. Těž se, byť spíše poskrovnu, probírají jeho publikační činnosti od prací věnovaných totalitarismu přes studie o Sovětském svazu až k publikacím a článkům o uspořádání světa po konci tzv. studené války. Nechybí ani rozmluva se samotným Brzezinským, kterou lze nazírat jako stručný pokus o kritické sebehodnocení dnes již osmaosmdesátiletého veterána zahraničněpolitické scény.

Knihla se primárně zabývá Brzezinského kariérou od okamžiku, kdy jako mladý, nadějný a ambiciózní akademik nastoupil v roce 1950 do doktorského studijního programu na Harvardu poté, co na McGillově univerzitě v kanadském Montrealu obhájil diplomovou práci o národnostní politice Sovětského svazu s názvem *Rusko-sovětský nacionalismus* (1950). Sebevědomý mladík si mohl jen těžko vybrat inspirativnější prostředí, vždyť na katedře politologie se v padesátých letech vyjímal jména jako Henry Kissinger, Samuel Huntington či Stanley Hoffman. *De facto* od počátku akademické kariéry se profiloval jako sovětolog, k čemuž přispěla i spolupráce s uznávaným politologem Carlem Joachimem Friedrichem, Brzezinského školitelem na Harvardu, na modelu totalitarismu. Společně publikovali monografii *Totalitární diktatura a autokracie* (1956), v níž podrobněji rozpracovali projekt komparativní analýzy nacistických a komunistických režimů, načrtnutý Friedrichem už o dvě dekády dříve. Totalitarismus byl dle autorů oceňované studie syndromem moderní doby, což korespondovalo s perspektivou Hannah Arendtové (autorky průlomového díla *Původ totalitarismu* z roku 1951 a osobní přítelkyně Friedricha) a frankfurtské školy, přičemž jednotlivé varianty v Německu, Itálii a Sovětském svazu měly vykazovat v podstatě totožné rysy. Autoři v knize, s odkazem na

Friedrichovu esej ze sympozia o totalitarismu konaném v roce 1953, mimo jiné identifikovali šestici bazálních charakteristických znaků totalitárních společností: (1) oficiální ideologie, (2) jediná masová politická strana, (3) monopol na kontrolu prostředků ozbrojené moci, (4) prakticky úplná kontrola prostředků masové komunikace, (5) systém fyzické i psychologické kontroly společnosti prostřednictvím policie využívající teroristické metody, (6) centrální řízení a kontrola ekonomiky. Koncept si sice vysloužil neúprosnou kritiku z mnoha stran a Brzezinski jej později i s ohledem na proměny sovětského systému po Stalinově smrti opustil, leč ani dnes nikdo nepochybuje o tom, že představoval důležitý dílek ve skládance vědeckého poznání.

Sovětský svaz přirozeně zůstával i nadále v centru Brzezinského zájmu. Dopodrobna studoval ruské dějiny, ideologii marxismu-leninismu, politický systém, instituce, zahraničněpolitické doktríny, sovětský expansionismus a pečlivě analyzoval velmocenské soupeření se Spojenými státy i výzvy, jež komunistický blok stavěl před západní demokracie. Vzhledem k polskému původu zřejmě nikoho nepřekvapí, že byl k Sovětskému svazu, ruské tradici autokracie i ke komunistické ideologii jako celku krajně kritický, mnohdy otevřeně nepřátelský a k sovětským zahraničněpolitickým záměrům trvale podezřívavý. Bylo by však chybou vnímat Brzezinského polské (a katolické) kořeny, jak tomu v některých případech při přílišném zjednodušování bývá, jako jediný činitel formující jeho světonázor, obzvláště pak nekompromisní přístup a morálně motivovaný odpor k sovětskému systému, i když tento národnostní „background“ nepochybně sehrál zásadní roli.

Pozoruhodný je také Brzezinského přerod z etablovaného akademického intelektuála ve washingtonského стратега, který vcelku věrně reprezentuje nejen typickou americkou story o neomezených možnostech a vysoké sociální mobilitě, ale rovněž tehdejší proměnu oblasti zahraničněpolitického rozhodování. Jak zcela správně poukazuje francouzský politolog Justin Vaïsse v úvodní kapitole „Zbig, Henry a nová zahraničněpolitická elita“, Brzezinski společně s Kissingerem dokázali jako první využít

několika klíčových poválečných trendů, díky nimž pronikli – i přes svůj evropský původ – do vrcholných zahraničněpolitických pozic, dříve pevně vyhrazených pro význačné osobnosti finančního a právního světa s prominentním původem v bílé anglosaské protestantské elitě (White Anglo-Saxon Protestant alias WASP). Oba se nakonec vypracovali až na pozice poradců pro národní bezpečnost (Kissinger později i na post ministra zahraničí v Nixonově/For-dově administrativě), tedy stratégů významně ovlivňujících podobu americké zahraniční politiky, ač o vliv museli tvrdě zápolit s ministry zahraničí, kteří reprezentovali ony staré pořádky a hodnoty dřívější elitní kliky. Shodou okolností se v obou případech jednalo o mocenské soupeření se dvěma prominentními newyorskými právníky – Williamem Rogersem v Kissingerově a Cyrusem Vancem v Brzezinského případě. Sám Zbig působil na pozici poradce pro otázky národní bezpečnosti v letech 1977 až 1981, tedy po celé funkční období demokratického prezidenta Jimmyho Cartera, a výrazně se podepsal například pod normalizaci americko-čínských vztahů, uzavření americko-sovětské bilaterální smlouvy SALT II o omezení strategických zbraní nebo průlomová egyptsko-izraelská jednání v Camp Davidu. Taktéž čelil vojenské invazi Sovětů do Afghánistánu či krizi s rukojmími v Íránu, jež fakticky zhatila jakékoli šance na Carterovo znovuzvolení ve volbách roku 1980.

Není bez zajímavosti, že Zbig patří k málu zahraničněpolitických expertů, kteří otevřeně zpochybňovali obě americká válečná dobrodružství v oblasti Perského zálivu (1991), respektive v Iráku (2003). Již před vpádem vojsk Saddáma Husajna do Kuvajtu v srpnu 1990 veřejně vystupoval proti případnému netaktickému použití síly. Na základě širších strategických úvah varoval před unáhleným „prorážením cesty“ v rámci irácké kampaně, neboť Spojeným státům mělo hrozit nebezpečí, že zabřednou do převážně americké války proti arabským státům. S obavami hovořil už tehdy o případné destabilizaci blízkovýchodního regionu v případě, kdy bude Husajnův režim odstraněn bez propracovaného plánu na obnovu, stabilizaci a konsolidaci země. Opakovaně odkazoval i k nutnosti mírového řešení vleklého arabsko-izraelského konfliktu,

což mělo dle jeho soudu výrazně přispět k naplnění amerických bezpečnostních zájmů. Brzezinského predikce z počátku devadesátých let byla sice v určitých (hlavně vojenských) aspektech nepřesná, poněvadž značně podcenil sílu americké armády a absolutně nedokázal odhadnout šířku vojenské koalice, která se v rámci operace Pouštní bouře velmi rychle vypořádala s iráckými agresory (ač Husajn zůstal u moci), ale apel na vyvinutí komplexnější politické strategie nutné k řešení složitých problémů širšího Blízkého východu byl, jak se ukázalo o pár let později, naprosto namístě.

Vcelku logicky se proto na začátku nového tisíciletí vymezil i proti unilaterálně vedené americké invazi do Iráku. Zhruba rok po útocích z 11. září 2001, když začaly plány administrativy George Bushe ml. nabírat konkrétní podobu a souvislost mezi Husajnovým režimem a atentátníky z al-Káidy slábla, se Brzezinski opět ocitl v táboře hlasitých kritiků americké zahraničněpolitické koncepce. Přitom studenoválečný jestřáb, jak bývá často Brzezinski popisován, se v minulosti nebránil užití síly ani vojenské přítomnosti amerických jednotek v oblasti Perského zálivu. Byla to koneckonců Carterova administrativa, jež v roce 1980 iniciovala vznik Sil rychlého nasazení (Rapid Deployment Joint Task Force), jejichž reorganizací o tři roky později vzniklo tzv. Velitelství střed (United States Central Command), tedy základní pilíř pro rozšiřování americké působnosti v regionu Blízkého východu. Leč jak připomíná v jedné z kapitol Francis Fukuyama, Brzezinski nikdy nepodleh apokalyptickým scénářům globálního konfliktu s „islámofašisty“, který se po tragických útocích v New Yorku a Washingtonu snažila účelově vykreslovat část americké pravice.

Kritickými komentáři nešetřil Zbig ani v posledních letech. Ačkoliv v prezidentských volbách veřejně podporoval Baracka Obamu, na němž oceňoval přehled o proměnách mezinárodní arény a detailní povědomí o narůstající komplexnosti a složitosti globální situace, postupem času mu začal čím dál intenzivněji vyčítat selhání „strategického odhodlání“, případně „strategické vize“. Jak uvádí v rozhovoru s Gatim v poslední kapitole celé knihy: „V rozhodující chvíli [Obama] vyměkl a nedokázal si stát za svým.“ A pro

Brzezinského, ať už měl pravdu, či se mýlil, byla povětšinou typická konzistentnost a integrita postojů, což z knihy zřetelně vyplývá. Tato sbírka esejů pak poslouží zejména jako obecný úvod do profesního života, názorového naladění a díla Zbigniewa Brzezinského, ale rozhodně nemá ambici dopodrobna pokrýt Brzezinského akademickou a publikační činnost, když zvláště tituly vydané po roce 1990 by dozajista měly být podrobeny hlubšímu rozboru a kritické reflexi. Současné nelze přehlédnout kvalitativní rozdíly mezi jednotlivými esey a čas od času zbytečné omílání již vyřčeného (např. opakující se výčty diplomatických úspěchů). Obecně vzato, Gatiho publikace by měla být vnímána jako první malý krůček směrem k podrobné intelektuální biografii, kterou si osobnost Brzezinského formátu bezesporu zaslouží.

Jaroslav Mrázek

DOI: 10.14712/23363525.2017.47

Gary Goertz – James Mahoney: *A Tale of Two Cultures. Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012, 238 s.

Již v úvodu může být předesláno, že čtenář se zájmem o problematiku metodologie může předkládanou publikaci jen uvítat. Jednak rozšiřuje v české vědě sporadicky diskutovanou oblast vzájemných vztahů a specifík kvalitativní a kvantitativní metodologie¹ a jednak ukazuje jiný analyticko-komparativní pohled na komplementaritu těchto přístupů, vycházející z řešení kauzality procesů. Autoři Gary Goertz a James Mahoney patří k předním metodologům a toto systematicky pojednané zpracování bezesporu náročného tématu, prezentované na politicko-sociálních studiích, jen dokládá jejich erudovanost.

¹ Zmíňme alespoň publikace Ivany Loučkové: *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON, 2010; Františka Ochrany: *Metodologie sociálních věd*. Praha: Karolinum, 2013; a samozřejmě jednu z řady metodologických učebnic Jana Hendla: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.